

L'ODI COM A ARMA POLÍTICA: CAUSES I CONSEQÜÈNCIES DEL DISCURS ANTIIMMIGRACIÓ DE L'EXTREMA DRETA A EUROPA

FRANCESCO PASETTI

Investigador principal,
CIDOB

L'ascens dels partits d'extrema dreta a Europa és una mostra més que el discurs antiimmigració resulta enormement rendible. A alguns d'ells els ha obert les portes del Govern, com al partit *Fidesz* de Viktor Orbán, que duu més de 14 anys en el poder a Hongria; o com a Germans d'Itàlia i La Lliga, que des del 2022 governen en coalició a Itàlia. Fins i tot aquells partits que no han assolit el poder han vist com augmentava significativament el seu pes electoral i polític. És el cas del Partit per la Llibertat, de Geert Wilders, que va guanyar les eleccions el passat novembre als Països Baixos; o el dels Demòcrates de Suècia, que el 2022 es van convertir en la segona força política del país i van ser clau per a la formació de l'actual govern d'Ulf Kristersson, que depèn dels seus vots per mantenir-se en el poder. La suma de les dinàmiques nacionals es trasllada també al Parlament Europeu, on l'ascens de l'extrema dreta s'ha materialitzat en la significativa presència dels Conservadors i Reformistes Europeus (CRE) i d'Identitat i Democràcia (ID), augmentada després de les eleccions de juny de 2024.

L'èxit de l'extrema dreta s'ha construït sobre un discurs propagandístic i programàtic, que contraposa antagònicament la ciutadania nacional amb els immigrants d'origen estranger, als quals defineix com un problema i una amenaça per a la seguretat pública, l'economia i la cultura del país; una amenaça que és, a més, urgent i de supervivència, fet que converteix la lluita contra la immigració en una prioritat política absoluta. Quines són les raons que expliquen l'èxit i l'eficàcia, en termes electorals, del discurs antiimmigració? I quines són les seves conseqüències?

Podem identificar tres factors fonamentals per explicar el poder del discurs antiimmigració: l'identitari, el polític i el mediàtic. El primer, el factor identitari, fa referència a la suplantació de la classe per la cultura en la identitat social de l'electorat. En altres paraules, l'objectiu és que, en el moment d'anar a les urnes, la preocupació dels votants siguin més les qüestions identitàries i culturals que les econòmiques i de classe. Es tracta d'un canvi estructural que s'ha observat a partir del segle XXI i que és sensible al conjunt de les democràcies occidentals. Els economistes Nicola Gennaioli i Guido Tabellini ho expliquen detalladament en un article de 2023¹, en el qual analitzen l'augment del conflicte polític sobre les qüestions identitàries i l'atenuació simultània de les qüestions relatives a l'equitat als Estats Units. Aquest canvi entre classe i cultura en la demanda electoral s'ha reflectit en l'oferta política en termes de programes i propaganda. Així és com, en el pas de les polítiques de redistribució del segle XX a les polítiques de reconeixement del segle XXI –parafraejant Nancy Fraser–, el discurs antiimmigració es reafirma com a element central i «necessari» del debat polític.

En segon lloc, el factor polític apunta a l'absència d'alternatives al discurs antiimmigració en l'àmbit polític. Avui dia, en els debats electorals poques vegades es presenta un plantejament obertament positiu i constructiu respecte a la qüestió de la immigració; per exemple, un projecte que reconegui el valor i la funció social de les institucions

1. Gennaioli, N. i Tabellini, G. «Identity Politics». *Working Paper* n. 693. IGIER, Università Bocconi (2023).

islàmiques, o que defensi la necessitat de garantir més i millors serveis per a la població estrangera, o que, simplement, critiqui l'eficàcia i l'eficiència de les polítiques migratòries de retorn. Aquesta absència té la seva base en el nou alineament de l'electorat de classe baixa, de les posicions d'esquerra a les de la dreta. Aquesta és una altra de les conseqüències del canvi en la identitat dels votants que s'ha esmentat anteriorment. Si bé l'ànsia de l'electorat pels arguments identitaris representa un incentiu per tal que els partits de la dreta despleguin un discurs antiimmigració que atrau les classes baixes, també suposa inevitablement un desincentiu perquè els partits d'esquerra promoguin un discurs alternatiu, pel risc que suposa perdre influència sobre aquella mateixa massa electoral. En altres paraules, per als partits d'esquerra plantejar un discurs alternatiu sobre la qüestió de la immigració esdevé un inconvenient polític.

En tercer lloc, el factor mediàtic fa referència a la perversa relació que vincula l'extrema dreta i els mitjans de comunicació. Ho explica molt clarament l'acadèmica Ruth Wodak, una de les veus més reconegudes en l'àmbit del discurs polític sobre la immigració, en el seu llibre *The Politics of Fear (La política de la por)* (2015). En els temps de la «democràcia mediàtica» -en què les paraules valen més que els fets i la pràctica democràtica depèn d'una *performance* mediàticament atractiva- el discurs antiimmigració s'imposa en els mitjans de comunicació a través d'un mecanisme pervers. Davant d'un missatge racista o xenòfob d'un representant polític, els mitjans de comunicació s'enfronten a una disjuntiva: si, d'una banda, decideixen no informar, podrien ser percebuts com si li estiguessin donant su-

port; si, de l'altra, decideixen informar, inevitablement acaben contribuint a la seva difusió. Aquest és el terreny incert que permet els partits d'extrema dreta marcar l'agenda i centrar-la en la qüestió de la immigració.

Les conseqüències del discurs antiimmigració de l'extrema dreta són múltiples i complexes. Les més evidents i rellevants són les que s'observen en termes polítics i de polítiques.

La primera d'aquestes fa referència a l'efecte crida cap al discurs d'altres partits: el discurs antiimmigració de l'extrema dreta

actua com un centre gravitacional, que atrau els altres partits cap a posicions i relats similars. Aquesta dinàmica afecta especialment els partits situats entre el centre i la dreta de l'espectre polític, que temen que una posició menys intransigent en matèria migratòria pugui empenyer part del seu electorat cap a partits de l'extrema dreta. El polític Kyung Joon explica aquesta dinàmica i analitza l'evolució dels programes polítics dels partits en 16 països europeus durant tres dècades entre els segles xx i xxi². L'autor demostra que l'èxit electoral creixent dels partits d'extrema

dreta en aquests països ha empès els partits de la dreta cap a posicions més restrictives respecte al multiculturalisme. Algunes de les declaracions, per exemple, dels representants del Partit Popular Europeu durant l'última campanya electoral -«La nostra identitat nacional està oberta, però no en venda»-, anticipen un enfocament més restrictiu en matèria migratòria.

La segona conseqüència del discurs contra la immigració s'observa en les polítiques

L'ànsia de l'electorat pels arguments identitaris representa un incentiu per tal que els partits de la dreta despleguin un discurs antiimmigració

2. Kyung Joon, Han. «The Impact of Radical Right-Wing Parties on the Positions of Mainstream Parties Regarding Multiculturalism». *West European Politics*, n.º 38:3 (2015), p. 557-576.

que es duen a terme. El discurs antiimmigració, de fet, no inspira només propaganda electoral i programes polítics, sinó també mesures concretes. Només cal observar l'evolució de les polítiques migratòries de la Unió Europea i els seus estats membres durant les dues últimes dècades. El projecte d'una migració legal ordenada i segura ha estat lent, però inexorablement substituït per la idea d'una «Europa-Fortalesa»: un projecte basat en un imaginari polític que arrela en la por envers el migrant i en l'oposició entre ciutadans nacionals i estrangers. És a dir, seguint les coordenades discursives de l'extrema dreta.

Pel que fa a polítiques concretes, les seves directius principals han estat, d'una banda, la securització de les fronteres a través d'una creixent inversió en tanques, forces de seguretat i tecnologies de vigilància; i, de l'altra, l'externalització del control migratori, aconseguida mitjançant la proliferació d'acords amb països d'origen i trànsit. Aquestes mesures han fet les fronteres europees més inaccessible i les rutes migratòries més perilloses. L'Organització Internacional per les Migracions (OIM) estima que entre el 2014

i el 2024 han mort almenys 30.000 persones al Mediterrani intentant arribar a Europa. Això sosté la idea que aquest projecte de l'«Europa-Fortalesa» es focalitza en la seguretat dels ciutadans europeus d'una manera cada vegada més descarada, a costa dels drets i la vida de les persones migrants.

«Les paraules són pedres», escrivia Carlo Levi, advertint-nos de la importància d'utilitzar la paraula i el discurs amb consciència i alertant de les seves conseqüències tangibles i també negatives. En el context europeu actual, les pedres llançades per l'extrema dreta han remodelat el discurs públic i l'imaginari polític sobre la immigració. El poder d'aquest discurs arrela per la seva capacitat de tocar la fibra de l'electorat, ressonant amb les seves preocupacions identitàries; per tractar-se d'un missatge sense resposta, davant la inexistència d'una narrativa alternativa sòlida que el desafii en el debat públic, i per rebre una atenció mediàtica constant, fet que perpetua la seva presència en el discurs social. Les seves conseqüències es tradueixen en polítiques que perjudiquen els migrants i, alhora, danyen els principis d'igualtat, drets humans i dignitat que cimenten els valors que Europa diu defensar.

En el projecte de l'«Europa-Fortalesa» es busca la seguretat dels ciutadans europeus d'una manera cada vegada més descarada, a costa dels drets i la vida de les persones migrants

